

Islam i Mauretanien mellan politisk expansion och globalisering: Eliter, institutioner, kunskap och nätverk

av Zekeria Ould Ahmed Salem

En "arabisk revolution" har svept över stora delar av Nordafrika där krav på ökad demokrati och modernisering ofta står i kontrast till och i konflikt med en ökad synlig globaliserad politisk islam. Effekten av omvälvningarna i Nordafrika har inte skett obemärkt i många angränsande länder. Mauretanien är ett land som med svårigheter genomgår en demokratiseringsprocess samtidigt som terrorismen ökat och ökar i Maghrebregionen. Mauretanien är ett muslimskt land och bekämpar den religiösa extremismen intensivt. Problemen uppstår när mot extremism samtidigt innebär begränsningar i de demokratiska rättigheterna. Mauretanien erbjuder ett exempel på hur denna problematik även hänger samman med olika typ av eftergifter som kan både vara rationella och effektiva, men samtidigt innebära många svåra dilemman både internt och i relation till omvärlden.

Inom ramen för Stiftelsens projekt "Mauretanien - lärdomar av att tackla extremism" kommer vi att publicera två artiklar - varav denna är den första - av den mauretanske professorn Zekeria Ould Ahmed Salem om Mauretaniens säkerhetspolitiska roll och risker utifrån dess position som brobyggargeneration mellan den arabiska, muslimska världen och länderna söder om Sahara.

När M. Ould Taya, Mauretaniens president, avsattes vid en statskupp 3 augusti 2005 lovade Militärrådet för rättvisa och demokrati (Conseil militaire pour la justice et la démocratie) som tog makten att återupprätta en sann demokrati och att tillåta ett öppet deltagande i politiken. Rådets och övergångsregeringens medlemmar som till och med var rättsligt uteslutna från att ställa upp i valet, planerade att omstarta den demokratiska processen efter den tidigare regimen auktoritära styre, vilken hade innehaft makten sedan 1984. Samrådsmöten tillät undertecknandet av en nationell pakt som varmt välkomnades av nästan samtliga politiska krafter i Mauretanien. De nya myndigheterna genomförde snabbt de åtgärder de hade utlovat: institutionella reformer, erkännande av nya politiska partier, frihet för politiska fångar, en ny tidsplan för valet, bildandet av en oberoende valkommission, och så vidare. Men till skillnad från alla andra inslag hade inte den islamistiska rörelsen (och då menar jag samtliga projekt och samtal som ifrågasätter den politiska reformprocessen i muslimska stater eller samhällen enligt en explicit islamisk ideologi) gynnats av det nya politiska klimatet. Å ena sidan tog inte den nya regimen hänsyn till speciella 'islamistiska' fångar som fängslats enbart

för att de uttryckt sina åsikter; å andra sidan vägrade den omedelbart och kategoriskt att erkänna något parti baserat på religion. Det är sant att forskningen för denna artikel genomfördes innan denna anmärkningsvärda politiska förändring; men det är osannolikt att staten vill erkänna islamiströrelsen inom den närmaste framtiden. Trots detta är islamistledare positivt inställda till de nya myndigheterna och verkar ha avbrutit sin politiska verksamhet.

Ursprungligen var målet för denna studie att samla information som dokumenterar globaliseringen av islam i Mauretanien och statens tillbakadragande. Arbetshypotesen var den att relationen mellan staten och politisk islam hade en lång och stormig historia som nyligen såg nya utvecklingar. Denna relation utvecklades i takt med djupgående förändringar i staten såväl som den växande globaliseringen av islam i Mauretanien. Med hänsyn till arten av denna problematik och studiens stora räckvidd kan enbart en mångfacetterad strategi tillåta oss att förstå situationens komplexitet. Det finns en hårfin ledgång mellan statens roll, islam och globalisering som vi enbart kan belysa genom att undersöka flera olika verksamheter; nutidshistorien om relationen mellan staten och islam och utvecklingen av re-

formistiska samtal kan förstås i termer av den relation som islam(ism) har haft med omvärlden, särskilt genom diasporan, i Persiska viken och Förenade Arabemiraten. Vidare är de institutioner som mest symboliserar lokalism, såsom nationella icke-statliga organisationer (NGOs) och moskéer men också traditionella koranskolor, oskiljaktligt länkade vid samma tid till både Mauretaniens och de utländska islamistiska rörelserna, som blir tydligt vad gäller finansieringen av moskéer och den internationella rekryteringen av studenter i *mahadir* (islamistiska skolor för högre utbildning; singular *mahadra*). Analyser av alla dessa strukturer och deras inbördes förhållanden gör att vi bättre förstår de viktiga faktum att ett fåtal mauretanierna är mycket märkbart inblandade i internationella terroristnätverk (trots den relativt blygsamma påverkan från den mauretanska islamistiska rörelsen i hemlandet).

Islam i Mauretaniens:

Nationell logik och transnationell dynamik

3 juni 2005 attackerades i gryningen en mauretansk militär postering vid Lemgheity, 530 kilometer från Zouérate (Mauretaniens nordligaste stad) och nära gränsen till Algeriet och Mali, av en grupp tungt beväpnade kommandosoldater. Regeringen hänförde attacken till en algerisk terroristgrupp kallad *Groupement salafiste pour la prédication et le combat* (GSPC, Salafistgruppen för predikan och kamp), välkänd för att agera i det okontrollerade gränsområdet mellan Algeriet, Mali och Mauretaniens och särskilt för att kidnappa utlänningar och kräva lösen.¹ Terroristattacken, som efterlämnade cirka 30 döda (inräknat nio av angräparna) och tiotals allvarligt skadade, var den första som någonsin begåtts i Mauretaniens, och än mindre av en utländsk terroristgrupp, GSPC. I ett Internetmeddelande angående ansvaret för attacken angav algerierna som skäl den 'ogudaktiga' mauretanska regeringens fiendtlighet mot den islamistiska rörelsen och dess trakasserier av religiösa aktivister.² Oavsett den här affärens dimensioner (fortfarande oklara) fann den gamla regimen i den ett skäl till det tryck den hade satt in mot islamistiska miljöer under de senaste två åren. I april 2005 hade myndigheterna meddelat att de hade arresterat sju unga mauretanierna som påstods ha fått utbildning av GSPC i Algeriet. Gripandet åtföljdes av det femtioefte fängslandet av den andlige och politiske ledaren för islamiströrelsen i Mauretaniens, och som inte hade några kända länkar till terroristerna. Även om den nya regeringen omedelbart frigav den huvudansvarige islamistledaren fortsatte de sju påstådda terroristerna vara frihetsberövade. Alla dessa arresteringar skedde vid ett kritiskt skede i islams relation med staten.

Staten mot islamisterna

I Islamiska Republiken Mauretaniens har trender med 'islamistisk aktivitet' alltid uppfattats som normalt. Efter att länge varit begränsad till religiösa frågor sträckte sig detta inflytande till det politiska området under regeringstiden med överste Mohamed Khouna Ould Haidalla (1979-84), då reformistiska muslimer integrerades i förvaltningen av offentliga angelägenheter. Denna situation konkretiserades genom införandet (och inte principiellt ifrågasatt efteråt) av sharia som den enda källan till juridiska normer. Denna period av delvis islamisering av staten och av dess lagar (Monteillet 2002)

umärktes av islamiska rättsliga bestraffningar (*hudud*) efter prövning i shariadomstolar.³ Det är från den här perioden som en politisk rörelse inspirerad av det Muslimska brödraskapet uppkommer. Dock med undantaget av under denna korta men avgörande parentes höll staten ofta distans till religiösa kretsar, lät dem hantera religiös praxis, och gjorde så fram till mitten av 2003. Att hålla förvaltarna av en reformistisk religiös diskurs på ett respektfullt och respektabelt avstånd var inte svårt. Å ena sidan skyddade landets 'islamska' karaktär alltid det till viss del mot de anklagelser som förespråkarna av den islamiska förnyelsen ofta gör (att staten är sekulär, kommunistisk, ateistisk etc); å andra sidan var Mauretaniens religiösa ledare oftast laglydiga och manade till respekt för myndigheterna.

Islamiströrelsen bildades i slutet av 1970-talet som ett eko av utvecklingen av politisk islam i resten av den arab-muslimska världen. De försvarar en protesterande islam och sprids genom predikningar live eller inspelade och genom icke-statliga organisationer. *Institute d'etudes et de recherches islamiques* (ISERI, Institutet för islamisk forskning och studier), ett statligt organ avsett för träning av utexaminerade från *mahadir*, var den smältdegel varifrån unga islamister kom, av vilka några skulle komma att inneha ledarpositioner såsom Jamil Ould Mansour och Mohamed El Hacen Ould Dedew. Samtidigt blev olika figurer progressiva aktivister och återskapade de sprickor och släktskap som fanns någon annanstans: *tablighis* (medlemmar av Tablighi Jama'at), Muslimska bröder, pro-Wahabister, 'traditionalister', och andra. Dessa gick slutligen ihop vid mitten av 1980-talet under överinseende av Hasim (Harakat al-siyasiyya al-islamiyya fi Mauritaniyya, Islamistiska politiska rörelsen i Mauretaniens). Denna lilla grupp leds av unga lärare, imamer, och kadrer med diverse bakgrunder. Under införandet av flerpartisystem i juli 1991 vägrade staten att erkänna det parti som stödde denna grupp, Hizb al-Umma (Ummapartiet).⁴ Partiet klarade sig ändå en kort tid samtidigt som ett flertal incidenter tillskrevs 'islamistiska fanatiker';⁵ dessutom tilltog uppbyggande predikningar i moskéerna, och den sammanslagna rörelsen växte betydligt. Regeringen påbörjade noggrann övervakning av aktivister; 1994 inledde den en jakt på islamister och en massiv utvisning av utländska präster (från Pakistan, Algeriet, Tunisien och andra länder) vars närvaro förmodades bidra till mauretaniernas radikalisering, som regeringen hävdade 'vanligtvis var fredliga'. Många klubbar, sammanslutningar och islamiska stiftelser, som hade uppstått i landet, förbjöds och deras ledare arresterades och anklagades för 'intrigerande' innan de frisläpptes i brist på bevis. Detta tryck hindrade inte militant religion från att göra framsteg – inte bara genom att kritisera de som innehade makten utan också genom att motsätta sig islams traditionella representanter. Symboliskt var att en av förmedlarna av radikal diskurs, Shaykh Mohamed Ould Sidi Yahya, den mest kände predikanten i landet (Ould Ahmed Salem 2001-2002), fortsatte sin kritik av regimen och av samhället i hög grad ohindrat. Han var dessutom den ende sådan person som inte var trakasserad vid början av 1994, även om han sattes i kortvarig husarrest.

Efter dessa händelser som gav rörelsen en ny politisk synlighet skingrades deras ledare snabbt. Några av dem emigrerade till Persiska viken medan andra anslöt sig till regimen eller införlivades i byråkratin som förvaltare

officiella' islam, såsom *Haut conseil islamique* (Islams högsta råd), Ulamasammanslutningen i Mauretanien, ministeriet för islamisk orientering och andra organisationer. Vissa andra, inräknat Jamil Ould Mansour, Ould Saleck och El Hacen Ould Moulaye Ely, anslöt sig till oppositionen. Utvecklingen av islamistiska känslor i Mauretanien försvagades inte och myndigheternas beslutsamhet att kontrollera den växte i motsvarande grad, vilket kulminerade under regimen sista år i en internationell kamp mot 'islamism och terrorism'.

Etablering i samhället

Under andra halvan av 1980-talet intensifierade präster (*du'at*) sina ansträngningar i det vardagliga samhället och Tablighi Jama'at tolererades åter på grund av dess till synes opolitiska karaktär. De gavs till och med möjlighet att upprätta två predikantcenter i Nouakchotts fattigare stadsdel, hela tiden med officiellt stöd av landets stora teologer och imamer. Faktum är att även om dess politiska inflytande så gott som försvunnit omfördelade sig islamism i *da'wa* eller inbjudan till islam. Denna reträtt från politiken gjorde det möjligt att vinna terräng och acceptans och förståelse från de närmaste rivalerna, ulama.⁶ I varje fall var det genom predikning i moskéerna som islamiströrelsen återfick sin växtkraft. Rörelsen rekryterade i samtliga av de mest utsatta sektorerna i samhället, till exempel bland *haratinerna* (tidigare slavar eller ättlingar till slavar), där den gjorde spektakulära inbrytningar.⁷ De på varandra följande perioder av förtryck och lugn hjälpte paradoxalt nog att offentliggöra den tidigare hemlighetsfulla islamistiska rörelsen, som allt mer var demoniserad, särskilt efter de händelser som ägde rum på den internationella scenen i början av 2000-talet. Politiska debatter om utländska relationer tillät den islamistiska diskursen att bli alltmer hörbar. Exempelvis när Mauretanien började upprätta diplomatiska förbindelser med Israel blev det en djup splittring bland religiösa ledare som hade nära band med staten. Med tanke på statens reträtt från den palestinska saken och den inre nedgången inom den panarabiska rörelsen – vilken hade drabbats hårt på grund av utrensningar inom den mauretanska regimen som länge stött den – kunde islamisterna framträda som försvarare av palestinska och panarabiska saken. Detta var det läge som nya ledare trädde in till. Inom mindre än två år skulle en av dem, den unge Mohamed Hacen Ould Dedew, bli den karismatiska islamistiska ledaren i Mauretanien.

Framväxten av ett ledarskap

Ould Dedew, brorson till Shaykh Mohamed Salem Ould Addoud (en välkänd officiell teolog som tidigare varit minister för islamisk orientering och ordförande för Islamiska högsta rådet), är utexaminerad från ett mauretanskt mahadra, tidigare imam vid en moské i Riyadh, Saudi Arabien, och professor vid Muhammed Ibn Sa'ud Universitetet i Mecka. Han arbetar för att stärka radikala salafisttendenser inom islamism i Mauretanien. Genom att hans vida omkring spridda kassetter under en lång tid var begränsade till tekniska och teologiska frågor, gavs han tillträde till den politiska scenen av den stora oppositionsrörelse som fördömde upprättandet av diplomatiska förbindelser mellan Mauretanien och staten Israel 1999. Detta är ett exempel på 'bumerangeffekt', där globala frågor har lokala återverkningar på relationen i Mauretanien mellan, stat, samhälle och islam.

2003 lyckades Ould Dedew 'bevisa' genom argument som bygger på islamiska källor att muslimska stater inte kan ingå relationer med staten Israel, den för närvarande existerande. Den framställning (fatwa) som han spred var till och med underskriven av ulama som alltid stått regimen nära. Denna symboliska och politiska seger gynnade Ould Dedews exceptionella ryktbarhet. Fler och fler människor lyssnade på hans predikningar, särskilt sedan den mest välkända och populära prästen i Mauretanien, Mohamed Ould Sidi Yahya, upphört med predikningar av personliga skäl. Ould Dedew framträdde som en militant motståndare till förbindelserna med Israel och därmed som en ledare för den palestinska saken, som hade överväldigande stöd på gatorna och i moskéerna. Hädanefter såg förespråkare för Mauretaniens vidareislamisering i honom en ledare som förenade inte bara karisma, popularitet och ungdom (han var född 1965) utan också släktband och social legitimitet. Dhikrmoskén i Tinsweilim, nära Nouakchott, blev snabbt hans bas. Han var med självklarhet sällskap till en islamist sedan lång tid, Jamil Ould Mansour. Relativt ung (ungefär 45) var Ould Mansour känd som en aktivist inom den radikala oppositionen. 2001 valdes han, från *Ressemplement des forces démocratiques* (RFD, Unionen av demokratiska krafter) röstlängd till borgmästare i Arafat, den folkrikaste förorten till Nouakchott. Han är också grundare av och generalsekreterare för Ribat, en sammanslutning som inte är erkänd av regeringen, som kämpar, som den framhåller i alla sina politiska uttalanden, "emot normalisering av relationer med Israel och för försvaret av al-Quds" (Jerusalem). Duon Dedew-Mansour fick snabbt sällskap av en tidigare mauretansk ambassadör i Syrien, Moctar Ould Mohamed Moussa; de tre bildade en trio som skulle ge gnista åt förnyelse av den radikala reformistiska diskursen. I början av 2003 organiserade sig förnyarna på ett effektivare sätt, iscensatte en mängd olika demonstrationer från marscher till strejker för Palestinas sak vid universitetet i Nouakchott - där islamisterna vann studentvalen 2002 – till dagar om solidaritet med Irak. Men den avgörande vändpunkten i relationen mellan staten och islamisterna skedde först 2003.

Islamisterna under attack

I april 2003 beslöt regeringen att den skulle återta kontrollen över islam i landet: NGOs, universitetsinstitutioner, klubbar, organisationer och andra islamistiska nätverk förbjöds plötsligt. Sedan ministern för kultur och islamisk orientering hotade med att förstöra deras moské varnades och sedan arresterades imamerna – som förut varit fria från all statlig kontroll - i stora grupper, anklagade för att sprida 'subversiva budskap' och att tolerera 'parasiter som predikade i moskéerna'. Premiärministern talade om förbindelser mellan mauretanska moskéer och 'internationella terroriströrelser'. De personer som arresterades påstods ha uppmanat till våld och misstänktes för band med utländska extremister och terroristgrupper. De första 35 arresterade bestod av ett antal domare, qadis, lärare, NGO-anställda, och, sist men inte minst, de välkända ledarna Ould Dedew, Ould Mohamed Moussa och Jamil Ould Mansour; den senare fräntogs också sitt borgmästarskap trots att han hade inlett anmärkningsvärda förbättringar i Arafat. Arresteringen av islamister provocerade fram livliga folkliga protester för första gången. Så länge regimen hade attackerat politiska ledare som inte hade något

reellt anseende i miljöer med traditionellt islamiskt lärande hade det inte hetsat upp till några massreaktioner. Men i detta fall var de arresterade imamerna och ulamanerna alltför välkända för att lämna sina följeslagare och sympatisörer, och faktiskt hela samhället, likgiltigt. Vid marknaden i Nouakchott organiserades till och med strejkdagar, då köpmännen utgjorde en stor grupp inom de islamistiska leden.

Islamisterna var jagade, trakasserade och anklagade. De gjorde de fängelser där de hölls fängna till platser för predikningar och religiösa aktiviteter. Besöksdagar blev stora populära tilldragelser. Den 8 juni 2003 när en blodig militärkupp misslyckades i Nouakchott (med 15 döda och 39 skadade, enligt officiella källor), sammankopplade president Ould Taya omedelbart de islamistiska aktivisterna till attacken, även om inga formella band kunde fastställas mellan dem. Under den dagen var det sådan oordning i huvudstaden att fängelserna öppnades och alla fångar flydde. Men när ordning återupprättades återvände alla utom tre av islamisterna som goda medborgare till fängelset. Undantagen inkluderade Jamil Ould Mansour och Ahmed Ould Wedia (ledare för islamistiska veckotidningen Al-Raya), som flydde och sökte politisk asyl i Belgien. Ould Mansour återvände slutligen till Mauretanium i oktober och satt fängslad några dagar innan han frigavs. Hans kollegor, inkluderande Ould Dedew och Ould Mohamed Moussa hade frigivits före hans återkomst. De hade ändå initialt vägrat lämna fängelset och utan resultat försökt att få en rättslig prövning. Bara några veckor efter det misslyckade kuppförsöket 30 juni proklamerades en lag som reglerade moskéernas status i ett senkommet försök att ta tillbaka kontrollen över gudstjänstlokaler, vars antal i Nouakchott hade ökat tjugofaldigt under det föregående årtiondet.

Ledarna för kuppförsöket som hade flytt greps och en period med relativt lugn följde mellan Mauretaniums regimen och islamisterna. Men den 8 augusti 2004 arresterade regeringen 31 arméofficerare. Ministern för nationellt försvar framträdde den 10 augusti i TV och förklarade att statskuppörsöket hade omintetgjorts och att det hade planerats av officerare med band till samma grupp som hade försökt göra en kupp året innan. Ministern tillade också att detta misslyckade kuppörsök var kopplat till hot mot Mauretanium som förmodligen hade gjorts av jordaniern Abu Musab al-Zarqawi! Tillsammans med officerarna hade ledarna för islamiströrelsen arresterats och anklagats för samröre med soldaterna som hade planerat kuppörsöket 2003. De anhållna påstådda konspiratorerna var samma som tidigare: Ould Dedew, Jamil Ould Mansour och Ould Mohamed Moussa. I samband med sin arrestering ställdes islamistledarna ansikte mot ansikte med unga 'islamister', vilka enligt regimen hade tränats utomlands tillsammans med kuppens organisatörer för att göra ett nytt kuppörsök. Efter att ha lämnat fängelset en månad senare vittnade islamistledarna om hårdheten vid frihetsberövanden och orsakade ett stort ramaskri när de förklarade att fångar, inräknat de unga islamisterna, flera gånger torterats av polisen. Regeringen reagerade våldsamt när en Internetsida som övervakar mänskliga rättigheter i Mauretanium, *Observatoire mauritanien des droits de l'homme*, baserad utanför landet och som ansågs stå nära islamisterna, publicerade bilder på påstådda fångar som hade utsatts för tortyr.

Islamistledarna arresterades igen och anklagades för 'spridning av falsk information'. Det förväntades att islamisterna skulle ställas inför rätta tillsammans med kuppledarna vars rättegång började i november 2004 i Ouid Naga nära Nouakchott. Men så var inte fallet. De hölls kvar i fängelset till slutet av rättegången och frigavs slutligen i februari 2005 efter att ha påbörjat en hungerstrejk.

Mauretaniums islamister gynnades politiskt på grund av förtrycket. Ould Dedew försökte på ett trovärdigt sätt placera sig i centrum av Mauretaniums politiska debatt och efterlyste en debatt mellan olika politiska krafter i en deklARATION i Quatars TV-station Al Jazeera. Jamil Ould Mansour insisterade på att rörelsen, som var en del av en världsomspännande islamisk väckelse, hade slagit rot i Mauretanium. Men detaljerna i deras ideologiska alternativ eller i deras politiska program blev aldrig riktigt preciserade. Båda ledarna förklarade att de villkorslöst stödde valet av ledare med hjälp av valurnorna. Ould Dedew förklarade också i en intervju med mauretanska dagstidningar att demokrati var "den bästa lösningen för ledning som någonsin uttänkts av den mänskliga hjärnan."

I april 2005 hävdade regimen att de hade identifierat tio unga mauretaniumer (av vilka sju hade arresterats) anklagade för att ha planerat terroristattacker i Mauretanium efter att ha genomgått intensiv träning i GSPCs läger i Algeriet. De mauretanska islamistledarna arresterades igen, förutom Jamil Ould Mansour som flydde landet. Regimen inledde en kampanj för att genomdriva lagen från 2003 som förbjöd obehörig predikan i moskéerna och som också fördömde dogmatiska länkar mellan mauretanska islamister och ungdom involverad i internationella terroriströrelser. Det var vid denna spänning som mordattacken skedde mot militära utposten i Lemgheity vid den norra gränsen.

Oavsett de framtida effekterna av denna blodiga händelse var GSPCs raid och de förklaringar gruppen gav om den ett självförverkligande av en profetia: Mauretaniums islamister hade anklagats för två år med våldsamma terroristprojekt, men det var en utländsk grupp som försökte hämnas dem. Det blir alltså svårt att veta om det är staten eller de religiösa aktivisterna som är verkligt ansvariga för den våldsamma vändningen deras relation har tagit. Visserligen är det omöjligt att finna minsta organiserade eller politiska relation mellan denna attack och de mauretanska islamisterna. Trots det är i regimen ögon predikanterna, politiker och imamer ansvariga för att denna grava omvandling genomförts vilket avsevärt påverkar det komplicerade förhållandet mellan islamism(er) och staten Mauretanium. Efter statskuppen 3 augusti 2005 frigavs islamistledarna medan 21 andra islamister inte kom i åtnjutande av den 'allmänna, fullständiga och totala' amnestin som beviljades av de nya myndigheterna för de som suttit fängslade eller gått i landsflykt för sina åsikter. Det är klart att allt detta utspelar sig i glipan mellan det inre och det yttre, och mellan det interna och det externa. Även om mauretaniumer har identifierats i regionala och internationella terroriströrelser (såsom, respektive, GSPC och al-Qaeda), som vi kommer att se nedan, är typen av religiös diaspora mycket mer komplex.

En 'religiös' diaspora:

Mauretaniens religiösa nätverk i Förenade Arabemiraten

Det fältarbete som Yahya Ould al-Bara och jag bedrev i Förenade Arabemiraten (UAE) gällde främst antalet, personliga egenskaper och färdvägar för landsflyktiga teologer och deras förbindelser med islamistiska tendenser i själva Mauretaniens. Det är nödvändigt att komma ihåg kändisskapet av och respekten för den nuvarande ledaren för Mauretaniens islamister, Mohamed El Hacen Ould Dedew, av Emiraterns muslimer såväl som mauretanska landsflyktiga. Ansedd som en de finaste specialisterna om hadith i den muslimska världen är han mycket respekterad runt hela Persiska viken. I Emiraten, där hans kassetter distribueras och vart han har rest många gånger, börjar namnet Mauretaniens kopplas till hans eget namn. Hans prestige är till och med ännu större bland mauretanska immigranter. Vissa unga immigranter till och med samlade in pengar för att stödja Mohamed Khouna Ould Haidalla under presidentvalen i november 2003. Som visats tidigare är Haidalla, en före detta överste som var statschef i Mauretaniens från 1979 till 1984, känd som den ende mauretanske ledare mottaglig för islamistiska idéer. Under hans ödesdigra kandidatur 2003, backades han upp av ett brett spektrum av mauretanska islamister, och framför allt av de tre symboliska lokala islamistledarna. Han arresterades efter valet och anklagades för att tagit emot utländska pengar.

Den mauretanska kolonin i Förenade Arabemiraten finns koncentrerad till ett mycket begränsat område mellan staden Abu Dhabi och Dubai på en liten plats som heter as-Samba ash-Sha'abiyya. Från att först varit en samling monteringsfärdiga hus som byggdes som bostäder åt poliser, fåraherdar och jockeys från Nouakchott, har denna by gradvis övergått till att bli ett Little Mauritania. Enligt en uppskattning gjord av Mauretaniens ambassad i Förenade Arabemiraten finns det cirka 4000 mauretaniumer i landet. Dessa emigranter är i stort sett fåraherdar och herdar som kom under 1970- och 1980-talen på grund av sin förmåga att sköta kamelhjordar, men där finns också ett betydande antal poliser och säkerhetsvakter. Deras jobb tillhandahålls enligt ett avtal mellan Mauretaniens och Förenade Arabemiraten, likaså arbeten för de flesta imamer, lärare och *qadis*.

Mauretaniumernas deltagande inom det religiösa området i Förenade Arabemiraten kan indelas i fem principiella kategorier, tillsammans med ett antal individer som inte tillhör någon av dessa. 60 eller 70 är imamer i olika moskéer. Några av dem rekryterades direkt i Mauretaniens och en minoritet av dem i själva Emiraten. Andra är före detta affärsmän: en tidigare spekerihandlare i Congo-Brazzaville som utarmades under inbördeskriget under mitten av 1990-talet och en annan utvisad från Senegal efter krisen med Mauretaniens 1989 har hittat positioner som imamer. Oprofessionella imamer kom från olika grupper av muslimska religiösa specialister (*zwaya*) i sydvästra Mauretaniens eller från någon annanstans. De är sympatisörer till den mauretanska islamiströrelsen, men det är tveksamt om de flesta verkligen är intresserade av den politiska kampen, även vissa av dem kan tacka officiella religiösa kretsar för sin rekrytering. Säker anställning utomlands, som också möjliggör för dem att ta del i kommersiella aktiviteter, verkar vara något som föredras framför militant handling.

Cirka ett dussin mauretaniumer innehar den prestigefyllda positionen *qadi*. Före år 2000 har rollen inte varit föremål för någon överenskommelse med den mauretanska staten, och en nyckelmedlem i den mauretanska kolonin i Förenade Arabemiraten spelade en avgörande roll i att rekrytera de första *qadis*. Han var Mohamed Abdellahi Ould Siddik, en stipendiat från Tadjakanetstammen från staden Guérou (i Assabaregionen i östra Mauretaniens). Han är en salafistteolog som under lång tid undervisade vid det officiella Islamiska institutet i Boutilimit (150 km sydväst om Nouakchott), ett halvtraditionellt, halvmodernt institut i religiöst lärande, sedermera stängt. Bosatt i Förenade Arabemiraten i mer än 20 år har han blivit en viktig religiös rådgivare (med kontrakt från Justitieministeriet, Islamic Bank of Dubai och Islamic Bank of Abu Dhabi), som tillåtit honom att rekrytera fem medlemmar av sin egen stam som domare. Känd för sin salafism skrev han till och med en uppföljare till det polemiska klassiska arbete som skrevs på 1920-talet av Mohamed al-Khadir Ould Mayaba, med titeln *Mushtaha al-kharif*, där han fördömer sufismens förhållningsorder, sufism i allmänhet, och särskilt Tijaniyya. Ould Siddik har blivit en inflytelserik person med förbindelser till finansiella och ekonomiska kretsar som till lokala och internationella teologiska sådana. Hans framträdande är lokalt erkänt och han är en dominant figur i den mauretanska kolonin. Sommaren 2004 kom en kommission från Förenade Arabemiraterns justitiedepartement till Nouakchott för att intervjua de kandidater som Mauretaniens presenterade för posten som *qadi*. Men kommissionen valde att inte välja en enda av de intervjuade kandidaterna.

Förenade Arabemiraten rekryterar mauretanska domare av både religiösa och politiska skäl. Mauretaniumerna är sunni, och *fiqh* (rättapaxis) i landet följer Malikiskolan om rättspraxis och Ash'ariskolan om teologi, i huvudsak i enlighet med Khalil Ibn Ishaqs tankar och hans berömda *Mukhtasar* (*sammandrag*) som bemästrar mauretanska teologiskolor och *Mahadir*. I emiraten är enbart emirernas familjer Maliki, medan huvuddelen av befolkningen är Hanbali eller Shafi'i. Förenade arabemiraterns regim tycks vilja göra administrationen av religion och rättvisa mer Maliki. Dess ansträngningar att rekrytera imamer, domare och forskare från denna tradition är avsiktliga och uppenbart politiska.

Den tredje kategorin mauretaniumer är *al-muwa'zin* (predikanter). Även om de inte är *du'at* i *tablighi* bemärkelse (det vill säga, de tillhör inte någon speciell grupp med fasta rutiner, klädkoder, metoder och diskurs), har de gjort en profession i att föreläsa om den islamiska meningen i det dagliga livet och påminna de troende om världens ände. Denna tusenåriga teologi predikas i privata och i offentliga rum. Dessa män kom i allmänhet från stammar i östra Mauretaniens. De är ofta imamer som väntar på ett jobb; en del är småskaliga mäklare inom handel som hoppas på en mer lönsam karriär inom det religiösa området eller som aspirerar till en offentlig position.

Cirka 17 mauretaniumer är professorer vid Emiraterns universitet och institut för högre utbildning. Enbart tre är proklamerade *du'at*, och de anser sig opolitiska även om de predikar utan ersättning på *taglighi* sätt. Flera grundare av mauretansk islamism bosatte sig för tjugo år sedan i Förenade Arabemiraten. Dessa ideologer kunde återvända

som universitetsprofessorer. De två mest betydelsefulla är Boumiya Ould Boyah och Mohamed Lemine Ould Mezi, som blev professorer vid lokala universitet såsom universitetet i Sharjah. Den styrande familjen i Sharjahemiratet vill se staden bli en försvarare av islamska och kulturella värden inom konfederationen. Angelägen om att locka intellektuella från arab- och muslimska världen öppnar Emiratens sina dörrar för alla islamistiska intellektuella med problem hemma. Emiratets TV-station (Shariqa TV) är ett flerspråkigt (arabiska, franska, engelska, urdu) forum för popularisering av islams krav. Dess huvudsakligen religiösa program presenteras av ankare av olika nationaliteter, västliga, afrikanska och från Mellanöstern, alla med ett bestämt islamistiskt utseende, skägg, kläder och så vidare.

Grundaren av politiska islam i Mauretanien som tog sin tillflykt till Förenade Arabemiraten har under 1990- och 2000-talen fått sällskap av andra islamister med modern och vetenskaplig utbildning. Dessa inkluderar aktivister som påstår sig ha fått utbildning i naturvetenskap och teknologi i väst, exempelvis i USA och Frankrike. Där finns också västutbildade ingenjörer inom banbrytande områden. Några av dem påstår att de har bidragit intellektuellt till spridningen av islamistiska idéer.

Den sista kategorin är *marabouts*, eller muslimska religiösa specialister. Trots Emiratens officiella salafistideologi är marknaden för islamiska esoteriska tjänster blomstrande där och runt Persiska viken. Det finns en stark och växande efterfrågan från folk i alla sociala klasser i Emiratens, men särskilt från de välbärgade, för mirakulösa botemedel, religiös tolkning av drömmar, spådom och andra islamiska esoteriska sätt att skaffa sig hälsa, rikedom och framgång. Denna efterfrågan är hemlig, inofficiell men verklig. Den tillgodoses av muslimer av olika ursprung och av olika kategorier: helbräddagörare (healers) som använder religiösa formler och är verksamma inom medelklasskretsar, och prestigefyllda helbräddagörare som kom för att bo med sina klienter under flera månader om året, eller som reste fram och tillbaka mellan Dubai, Abu Dhabi, Paris och Nouakchott. Fallet Cheikh Youba är exemplariskt. Han är en högklassig *marabout*, med många anhängare, och har blomstrat under tjugo år i Gulfkretsen. Det finns också personer bättre kända i Saudiarabien men också kända i Emiratens, såsom Mohamed El Hussein, en viktig finansär av det tidigare partiet vid makten i Mauretanien, *Parti républicain démocratique et social* (PRDS – Demokratiska och sociala republikanska partiet). Än fler är de som ibland kallas fetischmän, vars kompetens är okontrollerbar och som hoppas ha tur, som drömmer om att finna en emir, eller, mer sannolikt, en 'prinsessa' till vilken de kan erbjuda sina tjänster eller i en förment ännu 'kraftfullare' *marabout*.

Aktörer och institutioner:

NGOs, sammanslutningar, nätverk

Statlig islam och dess institutioner har till stor del övergivits av de centrala myndigheterna under de senaste tjugo åren till förmån för religiösa och ekonomiska nätverk, några av dem utländska. Försummelsen av vissa samhällssektorer har lämnat ett betydande fält öppet för de islamistiska nätverkens välgörenhetsaktiviteter. Resultatet av vår studie av islamistiska NGOs, grupper och organisationer som var eller fortfarande är aktiva i Mauretanien kan indelas i två

delar: den första relaterar till internationella NGOs, och den andra till mauretanska organisationer uppbyggda i institutionella nätverk ibland erkända av eller anslutna till den mauretanska staten.

Islamiska NGOs: Ett långsiktigt inflytande

Transnationella islamiska NGOs har varit aktiva i Mauretanien under mer än tjugo år och har haft stora materiella framgångar såväl som sociopolitiska och institutionella effekter. De flesta lokala NGOs 'strukturerades' genom erbjudandet om internationellt islamiskt humanitärt bistånd. Innan de förbjöds 2003 var dessa NGOs huvudsakligen under överinseende av fyra stora internationella strukturer:

1. International Islamic Relief Organization (Hayat al-Igatha al-Islamiyya), grundad av Muslim World League;
2. Africa Muslim Agency, finansierad av Kuwait;
3. International African relief Agency (IARA) (Al-wakala al-islamiyya al-ifriqiyya li-l-igatha), finansierad av Sudan;
4. Emirate Aid Agency (Hayat al-igatha al-imaratiyya), finansierad av Förenade Arabemiraten.

Analysen av dessa organisationers struktur, resultat och organisatoriska metoder möjliggör för oss att uppskatta deras påverkan på Mauretanien, en påverkan som har överlevt stängningen av deras nationella kontor.

Även om International Islamic Relief Organization var en humanitär organisation leddes den ändå av en byrå med namnet Da'wa wa-l-irshad (Predikan och orientering) som såg till att dess ledning återspeglade en slags subtil blandning av välgörenhet och ideologi. Den åtog sig viktiga projekt såsom uppförandet av ett barnhem i Nouakchott med en internatskola för 120 studenter. Dessutom fick 500 föräldralösa dagligen bidrag som täckte försörjningsbehov för dem och deras familjer, ibland så mycket som 20 USD per dag. I Nouakchotts förorter fanns en kommitté som ansvarade för att räkna antalet föräldralösa och betala för deras skolgång och kläder och också gav dem ett månatligt kontantbidrag. En NGO har också byggt upp en klinik i Arafat som bemannas av läkare genom hälsoministeriets försorg. I princip var sjukvården fri. Låg- och mellanstadieskolor byggdes i Rosso och Boghé (båda vid Senegalfloden). Till följd av Tuareg-oroigheter i grannlandet Mali upprättades flyktingläger i östra Mauretanien och denna NGO ansvarade också för det nödvändiga materiella stödet till flyktingarna. Varje år flög den in läkare från Pakistan som genomförde ett stort antal operationer och skrev ut och distribuerade glasögon. NGOn delade ut lamm under firandet av Id eller vid offerfest. Den grävde också brunnar i områden där vatten saknades. En långvarig NGO-ledare var mauretanier som tillhör den etniska gruppen *halpulaaren*, med muslimsk övertygelse tillhörande Tijaniyya. Efter att denna NGO förbjöds blev denna man inspektör i organisationen "Association of Ulama of Mauritania". En annan NGO-ledare var inskolad i ISERI och var imam i en moské han själv hade byggt, samtidigt som han varit direktör för Iqra, ett mauretansk institut som ger yrkesträning för de som gått i traditionella skolor (*mahadir*).

Africa Muslim Agency, en humanitär NGO, är ansluten till kuwaitiska Muslim Brothers vars främsta uppgift är att möjliggöra pilgrimsresorna till Mecca. Men den har också erbjudit hjälp till de fattiga, byggt moskéer, grävt brun-

nar, gett stöd till föräldralösa. Den leddes av en muslimsk aktivist, inskolad i ISERI som också grundade en berömd lokal muslimsk klubb, Nadi Musab, som förbjöds 1994. Denna man är nu verksam inom byggbranschen. Den NGO:n leddes senare av en algerier, Habib Al Jazairi. Hans program för att stödja föräldralösa överlevde bannlysningen av organisationen och leds idag av en välkänd juridisk expert som står regimen nära.

International Africa Relief Agency, som är en gren av sudanesiska Islamic Aid Agency, har sporadiskt varit involverad i Mauretanien och har aldrig letts av en mauretanier. Mycket lite är känt av dessa aktiviteter annat än att dessa inkluderar förkunnade av islam samt erbjuder stöd för sjuka och föräldralösa.

Emirate Aid Agency, som är ett slags internationellt NGO-pilotprojekt i Förenade Arabemiraten, har ungefär likadana aktiviteter som andra internationella NGOs. I början leddes den av en viss Ata al Menan, en sudanes med kopplingar till Islamic Front, och senare leddes organisationen av en mauretanier som var medlem i den islamistiska rörelsen, och trots detta en rådgivare till ministern för islamisk inriktning, och därefter av en annan lokalt känd islamisk aktivist.

Det är viktigt att påminna sig om att alla islamiska internationella NGOs var utan undantag bannlysta och deras kontor stängda i maj 2003 i linje med den tidigare diskuterade anti-islamiseringskampanjen. De flesta betydelsefulla lokala islamiska NGOs var också suspenderade och deras kontor stängdes, och de saudiska centren för predikan, likaså Nouakchott Islamic Institute (ett saudiskt islamskt universitet som ger stipendier till studenter i hela Västafrika), stängdes också utan vidare. Det är värt att uppmärksamma den stil och den metod som användes: den 7 maj gjorde polisen en raid mot Saudi Institute's lokaler, ignorerade diplomatisk praxis, och 60 personer arresterades omedelbart, inklusive all undervisande personal av mauretansk nationalitet. Samtidigt genomförde polisen en raid mot UAE Aid Agency's högkvarter. Myndigheterna i Abu Dhabi avkrävde omedelbart den mauretanska ambassaden en officiell förklaring, och framhävde samtidigt att organisationen var opolitisk och humanitär. Den officiella mauretanska förklaringen var att stängningen främst var riktad mot organisationens chef som var en mauretanier. Men det faktum att organisationens samtliga aktiviteter fortsatte att vara bannlysta visar att det var själva NGO:n som var målet.

Förbudet mot internationella NGOs och huvuddelen av lokala NGOs som fungerade som mellanhänder stoppade inte deras aktiviteter utan gjorde dem snarare mer okontrollerbara och hemliga. Det öppnade för möjligheter för mellanhänder att resa direkt till Persiska viken i jakt på pengar. En av dessa säger att hans målgrupp är *haratinerna* vid Senegalflodens dalgångar. Han gräver brunnar medan han proselyterar och koncentrerar sina ansträngningar på samhällets fattigaste del. Han tillkännager att han och andra försöker att ersätta regeringsprogram som inte erkänner de specifika problem som kännetecknar *haratinernas* samhälle, från vilket han själv inte kommer ifrån. Hans angivna mål är inte tydliga och hans förklaring av val av platser överensstämmer med ett allmänt mönster där islamistiska ombud ute på landsbygden når de mest utsatta delarna av befolkningen. Aktivisten i fråga är representant för en qatarisk

NGO som aldrig haft någon officiell närvaro i Mauretanien. Närvaron av flera andra NGOs fortsätter på samma sätt att vara informella och länkade till en speciell person, vilket gör det svårt att förbjuda dem eller att stoppa deras lokala ombud. Bland dessa finns World Assembly of Muslim Youth eller WAMY som koncentrerar sig på skolbyggen och att gräva brunnar, och saudiarabiskt finansierade al-Haramain Foundation som finansierar moskébyggen, representerat av Islamist Salafi Ahmed Kowry. Här bör omnämnas att, vilket chefer och tidigare chefer för islamiska NGOs gärna medger, det finns absolut ingen kontroll över fördelningen av medel. Enligt vissa informatorer nådde detta slarv från givarnas sida sin topp mellan 1987 och 1994, en period som motsvarar den lokala islamistiska rörelsens övergång från sekretess och ideologiska åtgärder till verksamhet inom politiska och humanitära arenor.

Det nuvarande hemlighetsmakeriet kring dessa islamistiska hjälpororganisationer påminner om perioden före deras formella ankomst till Mauretanien, när de riskerade tillrättavisning från ministeriets för brist på insyn vad gäller deras finansiering, deras aktiviteter och skötseln av deras program; deras vägran att kommunicera med regeringen eller att underkasta sig revisorer; bristen på officiella kontakter med de lokala myndigheterna och så vidare. I vart fall fortsatte Gulfstaternas ambassader att ge stöd och gåvor till dessa hjälpnätverk och islamistiska förgrundsgestalter.

Vid sidan av dessa transnationella NGOs finns ett antal mauretanska organisationer strukturerade i internationella nätverk, ibland erkända av eller länkade till staten och ibland länkade till internationella islamiska samfund. Det är genom dessa nätverk som traditionella eliter har tillgång till statliga politiska och administrativa positioner. Islamic Cultural Association (ICA, Al-Jami'at al-thaqafiyya al-islamiyya) bildades under överinseende av och med uppmuntran av Haidallaregimen i början av 1980-talet. Den ledde till inrättandet av en veritabel islamistisk scoutrörelse i Mauretanien och tillät fördelning av stora summor, de första av sitt slag i Mauretanien, för finansiering av ett antal klubbar för pojkar (Club Musab Ibn Oumeir) och för flickor (Club Aïcha), som utsatte många unga mauretanier för islamismens och salafismens värderingar och språk. De medlemmar som grundade denna organisation var huvudsakligen affärsmän och befattningshavare som fortfarande har inflytande. ICA var både föregångare för den sammanslutande rörelsen och en smältdegel där islamistiska element sjöd under lång tid. De fonder den tilldelades anrikade många av dess grundare och i slutändan användes för att finansiera de första islamiska nätverken. Dess moraliska auktoritet förblir idag obestridd. Som för Iqrainstitutet som tidigare omnämnts är det en avdelning av ett saudiarabiskt nätverk av likartade institut med syfte att tillhandahålla teknisk utbildning, men i Mauretanien grundades det av och leddes av El Hacem Ould Moulaye Ely, en av de allra första ledarna för den islamistiska rörelsen. Vi måste också omnämna Higher Institute for Islamic Thought (Al-mahad al-ali li-l-fikr al-islam), en avdelning till ett internationellt institut baserat i USA, *Association for Wisdom and the Preservation of the Patrimony*, sponsrat av Ould Dedew själv som erbjuder kompletterande klasser till förmån för studenter som arbetar för en studentexamen i brevform, utexaminerade från *mahadir*. Det sköter också

försäljningen av inspelade predikningar och kassetter.

Moskéer och mahadir mellan det lokala och det globala

För muslimer är byggande och underhåll av en moské bland de frommaste arbeten. Att bygga en moské 'här nere' är att garantera sig själv ett hem 'där uppe' i Guds paradis, *al-Janna*. Det är därför knappast förvånande att en av muslimers viktigaste investeringar är inom detta område. Ända sedan 1980-talet har medel från oljerika nationer avsedda för moskébyggen översvämmat Mauretanien, särskilt tack vare diasporan och islamiska NGOs. Staten tillhandahöll mark. Under de senaste femton åren har huvuddelen offentliga institutioner (sjukhus, regeringskontor, stadium, universitet och institut) fått egna moskéer: 49 sådana moskéer fanns i Nouakchott 2003. I allmänhet är spridningen av dessa platser för dyrkan helt oplanerad och oorganiserad. Det är svårt för den mauretanska staten att vägra tillåta ett moskébygge. En lag antagen 2003 var tänkt att få kontroll över denna process, men den har inte tillämpats även om möten som hållits i moskéer kontrollerade av islamister ibland skingrats med stöd av lagen. Moskéer är platser för bön, men också för koranutbildning och *da'wa*. I dagens Mauretanien, som överallt i den muslimska världen, tjänar de samtidigt flera funktioner, något vi inte kan fördjupa oss i här.

Antalet moskéer i Nouakchott har ökat från 46 år 1989 till 617 år 2002, och enligt uppgifter från kommunikationsministeriet hade antalet 2005 stigit till 730. Alltså är den ökningstakten (10 per år) som uppgetts av ministern för islamsk inriktning inte korrekt. Under ramadan öppnas i snitt en moské per dag. Enligt uppgifter som League of Imams in Mauritania (grundad 4 juli 2000) meddelade 2002, har sammanlagt 162 moskéer byggts genom insatser av boende i närområdena, 37 med stöd från rika privatpersoner i Mauretanien och 248 med stöd från privatpersoner i Golfregionen. NGOs och islamiska välgörenhetsorganisationer har byggt ytterligare 166. Andra länder (Qatar, Saudiarabien och Marocko,) har byggt 3 st. Mauretanska staten har bara byggt en, 1963. Ca 100 imamer och moskéer fick statligt stöd från regeringen. Endast 37 procent av dessa moskéer är *jami'* moskéer, dvs. tillräckligt stora för allmänna fredagsböner.

Moskéer är betydligt vanligare i fattiga, tätbefolkade förorter än inom mer välbärgare områden. Dock har Al Shabkha, ett av de folkrigaste områdena, paradoxalt nog det lägsta antalet moskéer, 36 st. Denna förort består mest av immigranter från andra afrikanska länder och mauretaniumer med afrikanskt ursprung. Denna region har också minst antal deltagare vid bönenmötena. Dess befolkning har endast begränsad tillgång till resurserna från Gulfstaterna och islamiska välgörenhetsorganisationer är mindre aktiva här.

Under samma period upplevde Nouadhibou en stadig och spektakulär tillväxt. Av de 90 moskéer som finns där nu existerade bara 10 år 1989. Förhållandena är jämförbara med Nouakchotts, förutom att industriområdena har ett betydande antal små moskéer.

Mahadir – platser för utbildning av muslimsk elit

Mauretanska islamiska skolor för högre studier har alltid attraherat muslimer från hela världen, och muslimer har attraherats av olika skäl under olika perioder. Vi har tittat närmare på utländska studenter under 2004 för att bättre förstå

deras motiv att skaffa kunskaper om islamsk lära, och den nytta denna speciella miljö gav dem.

I Mauretanien finns en islamsk kultur som är vetenskaplig, prestigefylld, genomarbetad och koncentrerar sig på traditionella koran- och teologiska studier (Ould Cheikh 1985, Lydon 2004). Även om islam i Mauretanien karakteriseras av sufi-ordnar, ligger dess verkliga särdrag i en nästan industriell produktion av religiösa eliter tränade i Maliki *figh* (rättspraxis) och som åtnjuter betydande uppskattning i muslimska kretsar internationellt och i andra muslimska länder. Mauretansk ulama har länge rest till Maghrebregionen och till Mellanöstern för att marknadsföra och sprida sina kunskaper. *Mahadir* har uppenbarligen höjt sin status, den är populär i Maghreb, i Gulfstaterna och även bortom dem.

Man vet inte exakt när denna typ av undervisning började. Termen *mahadra* finns inte med i arabiska ordböcker och framstår som typisk dialekt talad av mauretanska morer (Bidan). Ordets ursprung är alltså okänt men har samma rötter som *muhadara* (lektion, klass), *mahdar* (rapport) och *hudur* (närvaro, sammankomst). Vi kan alltså konstatera att den betecknar lektion och lyssnande. Ursprungligen var *mahadir* nomadiska universitet under ledning av en shejk vilkens undervisning var erkänd nationellt eller regionalt och ibland gick funktionen i arv från far till son. *Mahadir* har framgångsrikt skolat otaliga religiösa ledare och berömda lärare. Lärandet är samtidigt kunskapsinhämtning genom memorering och en test på fysisk uthållighet. Förhållandena är än idag spartanska och sparsamma ökenförhållanden. *Mahadra* stöds genom religiösa gåvor som dock bara täcker basbehoven. För eleverna blir det en prövning i uthållighet, armod och exil. Dessa skolor är separata från Sufi-orden *zawijas*, men detta utesluter inte att shejkerna har täta band till dessa. (Ould Ahmed Salam 1996, 178-83). *Mahadirs* läroplan är strikt religiös men inkluderar inte islamsk mystik. Huvudämnen som undervisas är koranen, hadith, 'aqida (religiösa grunder), *figh* (rättspraxis) och *sira* (biografi över profeten Mohammed), men arabiska, litteratur och grammatik finns också med på schemat. Men endast stora *mahadirs* täcker alla dessa områden, majoriteten är småskaliga och undervisar endast koranen och hadith.

Undervisning inom *mahadir* har förblivit utanför statens intressesfär och statens betydande försök att få med dem har misslyckats. Efter torkan på 1970-talet upphörde *mahadir* oftast att förflytta sig och stannade kvar för att lättare kunna få bidrag från staten eller från internationella islamiska organisationer och att bättre kunna hantera sina resurser. Några *mahadir* försökte inrätta sig som självständiga byar eller som små religiösa städer (Boubrik 1999). Regeringens siffror är slående; de rapporterar att det år 2003 fanns 3054 *mahadir*.¹⁰

Även om religiöst utbyte har existerat mellan traditionella mauretanska skolor och Afrika söder om Sahara (ex. Futa Jallon, Senegal och Mali) under så lång tid att det inte behöver diskuteras i detalj, har antalet människor som kommit från andra länder vuxit. Upptäandet av maghreber och européer, liksom studerande från Nordamerika, går tillbaka till 1980-talet. Särskilt studerande kommer ofta från diasporiska muslimska samhällen. Förmodligen stämmer undervisning som sker i ett tält bättre överens med bilden av tidig islam, som ännu inte ändrats av modernitet: det faktum

att undervisningen är kostnadsfri, dess frihet och avsaknad av stelhet, och ökenmiljöns likhet till profetens och hans följeslagare stärker denna bild, och morerna som sålunda förvärvade ett rykte som lärda inom islamisk läror. Ryktesvägen spreds detta anseende.

Att delta i *mahadra* är också en andlig upplevelse och alla utländska studerande återopade detta som ett skäl för att delta. Dessa utländska studerande som deltog i Mauretaniens *mahadir* kom från många platser.¹¹ Asiater (pakistanier) är färre nu sedan deras utvisning 1994.

Vi valde fyra *mahadir* som vi anser symboliska för denna lärdomstradition, och som är bland de mest populära bland utländska studerande, och besökte dem sommaren 2004. (Det faktum att det var sommar kan ha påverkat antalet utländska studenter i skolorna.) Här följer en diskussion över våra resultat.

Oum el Qura tycks förkroppsliga de mest slående motsägelserna i detta system.¹² Dess ledare är en av landets mest berömda ulama, Shaykh Mohamed Salem Ould Addoud. Tidigare minister för kultur och islamisk orientering (1989-92), 1992 titulerades han president för det nybildade Islamic High Council. Detta erkännande av en typisk *mahadra* lärare, erkänd som en världsomspännande specialist i Maliki fiqh, är ett erkännande av en företrädare för officiell, formaliserad, moderat islam, och som också råkar vara farbror till Ould Dedew, själv utbildad vid Oum el Qura. Det finns ett intensivt utbyte mellan denna stränga beduinskola och Saudiarabiens universitet, och skolan har avsevärd symbolisk och religiös påverkan.

Denna by byggd runt *mahadra* ligger 64 kilometer från Nouakchott. Addoud's Salafi tendenser är välkända och de viktigaste undervisningsområdena är hadith och arabiska. Vid vårt besök fanns där 132 studerande men färre utländska studerande än tidigare. Vid vårt besök fanns studerande från Algeriet, Tunisien och olika Västafrikanska länder.

Byn Ma'ata Moulana, 'Guds gåva', ligger 123 kilometer öster om Nouakchott. Den upprättades av en tijani religiös ledare, Shaykh Al Michri, och byns samtliga invånare tillhör Tijaniyya. Likväl koncentrerar *mahadra* undervisningen på koranen. Dess nuvarande ledare är grundarens son, en medlem av stammen Idaw Ali, en av landets mäktigaste på grund av dess intellektuella, finansiella och ekonomiska inflytande. Denna *mahadra* drar nytta av vinster från de internationella banden uppbyggda av dess grundare i enlighet med Tijanenätverkens riktlinjer. De mottar betydande lokal och utländsk hjälp och är särskilt känd för att de utbildar Nouakchotts nomenklatura. I augusti 2004 hade skolan 161 studerande inkluderande studerande från Senegal, Algeriet, Frankrike, USA, Tunisien, Mali, Gambia och Guinea.

Enligt de styrande i *mahadra* var grundarens relationer med sina Tijani trosbröder världen över avgörande för att locka utländska studerande. Studerande från väst kom till det genom den senegalesiska Tijani kanalen, Cerno Mansour Baro, halpuularledaren för Mbour Zawiya av Mbour *zawiya* från Tijaniya, som leder alla de som kommer till honom för att finna koranens instruktioner eller mystikstudier, men framför allt västerlänningar som konverterat till islam, till M'ata Moulana. Cerno Mansour Baro (som dog i början av 2007) var en centralgestalt för Tijaniinflytande i den senegalesiska liksom i den mauretanska Tijana diasporan.¹³

Nouabghiya är en liten stad vid den så kallade hoppets väg (Route d'espoir) som går österut från Nouakchott. Den är primärt bebodd av en grupp från stammen Idaw Ali, särskilt från familjerna Ahl Abderrahmane och Ahl Al Qadi. Dess invånare är också medlemmar av Tijaniyya, och två berömda Tijani *zawiyas* finns där. Men dessa *zawiyas* är de enda i Mauretaniens som varken följer Ibrahim Niasses eller Shaykh Hamahullahs väg, som tillsammans omfattar alla Tijanis i Mauretaniens. *Mahadra* är en av de äldsta och bäst organiserade i landet. Grundad under 1600-talet av Abdallah Al Qadi är den mottagare av avsevärda resurser från stammen Idaw Ali, till och med mer än *mahadra* från Ma'ata Moulana. Dessutom är den en *mahadra jami'a* där all religiös vetenskap och arabiska undervisas. Sedan 1970 har den huvudansvarige läraren vid *mahadra* varit Ould Abdallahi Ould Bah. Byns myndigheter medger villigt att de mottar fonder från Gulfstaterna utan att specificera länderna eller namnge givarna. I samband med vårt besök vid skolan fanns där 220 studenter inklusive några från Mali, Guinea, Algeriet, Marocko, Tchad, Senegal, Frankrike (från Paris) och USA (från Texas). *Mahadra* får inget statligt stöd.

Et'teysir är en by cirka 50 kilometer från Nouakchott. Dess invånare tillhör Tijaniyyas Niassënegren och huvuddelen av dem är medlemmar av stammen Ideyghoub. Under ledning av Shaykh Mohamed Al Hassan Ould Ahmed Al Khamid, tillhör *mahadra* Tijani *zawiya*. Den grundades 1968 som en fortsättning på en gammal skola grundad av shejkens förfäder. Där finns så många som 304 studerande och den erkänner att den är delvis finansierad genom välgörenhetsbidrag från Gulfstaterna och med subventioner från Mauretaniens regering. Där finns studerande från Guinea, Algeriet, Marocko, Frankrike (av marockanskt ursprung), Österrike, Tunisien och USA (skickade av Shaykh Hamza vid Zaytunainstitutet i Kalifornien).

Mauretanier i internationella terroristnätverk?

Sedan 1998 har arresteringar gjorda vid olika tillfällen av myndigheterna handlat om särskilda mauretanska islamistaktivister anklagade för att vara kopplade till internationella terroristnätverk. Det har sällan funnits konkreta bevis på sådana förbindelser. 1999 förklarade polisen att de hade demonterat ett nätverk som arrangerade transporter genom Sudan till al-Qaeda träningsläger i Afghanistan. En NGO med namnet Noor – sedan dess förbjuden¹⁴ – fick förmodligen bidrag från familjen bin Laden. Den berömde Abu Hafz, alias Mahfoudh Ould al Waled, som kom att spela en viktig roll i nätverket al-Qaeda, togs in för förhör innan han kunde fly från landet.¹⁵ I december 2004 arresterade också myndigheterna flera unga män som påstods ha hotat med terroristattacker mot Dakarrallyt på uppdrag av al-Qaeda. År 2000 publicerade Associated Press en rapport från Afghanistan som omnämnde att 'mauretanier' ansågs stå nära al-Qaedas ledare (Associated Press 2000a, 2000b). De mauretanska islamisterna som deltog i dessa internationella nätverk är inte numeriskt betydande, men deras närvaro är anmärkningsvärd mot bakgrund av de många nationaliteter som är involverade och det blygsamma antalet högt uppsatta mauretanska islamister som är redo att ta denna typ av risk. Information som binder mauretanier till terroristnätverk kommer från bekräftade lokala och internationella offentliga källor vilket ger litet utrymme för spekulation: närvaron av

två mauretaniere i al-Qaedas befälsordning har bekräftats.

Den förste är Mahfoudh Ould Al Waled, alias Abu Hafis Ech-chingitti, som efter attacken den 11 september är efterlyst av de amerikanska myndigheterna. Som mufti var han nära Osama bin Laden och ansvarade för utfärdandet av fatwas och ledde sina kollegors bön. Efter 11 september framträdde han i flera arabiska TV-stationer och talade i namn av al-Qaeda. Enligt mauretanska dagstidningar, som citerar iranska källor, är han för närvarande de iranska myndigheternas fånge vilka påstås föreslagit att han utlämnades till Mauretanien som vägrade ta emot honom.

Den andre är Mohamedou Ould Slahi, vars roll National Commission on Terrorist Attacks upon the United States (9/11 Commission) har belyst. Han tog examen som telekommunikationsingenjör i Tyskland, och tillbringade under tiden där tid med och rådgav de män som genomförde 11 september-attacken. Senare blev han böneledare vid Al Sunna moskén i Montreal, Kanada. Kanadensiska dagstidningar ger mycket information om Ould Slahis tid och aktiviteter i Kanada. Enligt National Commissions rapport spelade Ould Slahi en nyckelroll i utbildningen av fyra unga män i Afghanistan, varav tre av dem skulle gå vidare till att styra planen den 11 september. Kommissionen fick sin information om Ould Slahis roll från gruppens fjärde medlem, som var dess koordinator och som inte skulle vara ombord på något plan, nämligen Yemeni Ramzi Binalshibh: ”De fyra var Mohamed Atta, Marwan alShehhi, Ziad Jarrah och Ramzi Binalshibh. Atta, Shehhi och Jarrah skulle bli piloter för attackerna 11 september, medan Binalshibh skulle agera som central samordnare för komplotten.” Enligt utlåtanden som lämnats till kommissionen konstituerades den sk Hamburggruppen i Tyskland i slutet av 1980-talet och tog definitiv form 1999.

Enligt Binalshibh, någon gång under 1999, hade de fyra beslutat att agera enligt sin övertygelse och utöva jihad mot ryssarna i Tjetjenien....Binalshibh hävdade att under 1999 hade han och Shehhi deltagit i striderna i Tjetjenien. De hänsköts till en annan person med namnet Mohamedou Ould Slahi....en medlem av al-Qaeda som bodde i Tyskland. Han rådde dem att det var svårt att ta sig till Tjetjenien och att de skulle ta sig till Afghanistan först. De följde Slahis råd och mellan november och december 1999 reste Atta, Jarrah, Shehhi och Binalshibh till Afghanistan, dit de reste var för sig. (National Commission on Terrorist Attacks 2004)

Kommissionen tilldelade således Ould Slahi en avgörande roll som rekryterare. Efter att ha flytt Montreal år 2000 frihetsberövades och förhördes han i Senegal, frigavs sedan för att därefter arresteras i Nouakchott, och utlämnades slutligen till USA i slutet av 2002. Hans familj hävdar att de fått ett brev från honom och kanadensiska dagstidningar hävdade att hans hälsa försämrats allvarligt.¹⁶

Även om Islam är en statsreligion har de offentliga myndigheterna i Mauretanien inte lyckats hålla islam inom de på förhand uppgjorda normer de skulle föredra. Aktivisterna som vill använda trosförklaror för att bli politiska aktörer har paradoxalt nog haft nytta av statens försök att blanda sig i ett islamiskt område som inte längre domineras av små grupper och inte längre är en nationell fråga. Även utan att utarbeta ett politiskt projekt kan islamiströrelsen nu räkna med nya rekryterade, på organisationers intensiva långsiktiga arbete, på förekomsten av otaliga moskéer och på globala nätverk och diasporan som kan vara behjälplig på många sätt, även

finansiellt. Det återstår att se i vilken utsträckning dessa fördelar kan komma till användning av lokala islamistaktörer som är nationellt trovärdiga och som inte är äventyrate på grund av några få av deras kollegors inblandning i internationell terrorism. Staten har i vart fall fortfarande tillgång till de repressiva åtgärder som den har använt både rättvist och orättvist till stor fördel för de islamistiska aktivister som upprepade gånger har anklagats för allvarliga brott för att därefter förklaras oskyldiga. Den blodiga attacken mot en militärutpost vid Mauretaniens sahariska gräns kan ge en signal till Mauretaniens inriktning gentemot regionala terroriströrelser som GSPC, som är både väletablerad i de okontrollerbara ökengränsregionerna och länkade till den smuggling som förekommer där. Men denna attack kan också dämpa folkligt stöd för den islamistiska saken. I vart fall är det dilemma som den mauretanska staten står inför enormt: den försöker begränsa de lokala och allmänt fredliga islamisternas religiösa aktivitet utan att dra till sig deras lokala och internationella terrorist sympatisörers vrede. Den militärregim som tog makten 2005 kanske kan hantera detta dilemma då den inte har någon direkt fejd med mauretanska islamister, även om den officiellt vägrat att erkänna deras rörelse och fortfarande kvarhåller 21 personer kopplade till dem. Likväl har den övergång till demokrati som militärregimen påbörjat tagits väl emot av de så kallade islamistiska ledarna som en del av en landsomfattande stämning till förmån för Militärrådet för rättvisa och demokrati och dess demokratiseringsprogram. De islamistiska massorna och deras ledare kommer att hålla den ordning som framkommer utifrån de val som planerats till 2007 ansvariga för det utrymme som ges islamistiska tendenser i Mauretaniens politiska och institutionella landskap. Under tiden upplever vi en period av relativt lugn.

* * *

Noter

Fältstudierna utförda med hjälp av Yahya Ould al-Bara.

1. In 2003, the GSPC had freed thirty-one Western tourists after ransom money had been paid.
2. *Liberation*, June 8, 2005.
3. Ordinance 80-085 of May 10, 1980, instituted a special criminal court charged with applying Maliki *fiqh* (jurisprudence). On September 19, 1980, a prisoner condemned to death was executed and three thieves had their hands amputated.
4. Article 4 of the Ordinance on the Freedom of the Press and of Political Parties stipulates, "Islam cannot be the platform of a political party" (Mauritania 1991, 2). This article is retained in the constitution proposed in the June 2006 referendum.
5. In October 1993 this same person attacked a priest in the church in Nouakchott and in November a group of ministers who had gathered for an official ceremony. The victims were not seriously injured, and nothing indicated that "Islamism" was the only motive behind the attacks. The man has never been identified; some claim he is a "madman".
6. On the Mauritanian ulama and their relationship to politics, see Ould al-Bara 2000.
7. Political aspects of Islam are sometimes lived and perceived differently by the different categories and ethnic groups that make up Mauritanian society. On this point, see Ould al-Bara 2000.
8. Interview with Mohamed Ould Chawaf, director of Islamic orientation, Department of the Struggle against Illiteracy, of Primary Schooling, and of Islamic Orientation, Nouakchott, July 2004.
9. Law no. 031.03 of July 24, 2004, *Journal Officiel de la RIM*, no. 1052, August 15, 2003.
10. The modest subsidies accorded annually to these schools allow the Ministry for Islamic Orientation to furnish these statistics, which may thus be slightly biased.
11. Attempts to conduct extended interviews with foreign students were fruitful but not in the way we had envisaged. The students refused to talk about political subjects, which they claimed did not interest them. They said that they had come for religious studies and mystical discovery, and for nothing else. They had generally been given the address of a *mahadra* by a friend, a family member, or an expatriate Mauritanian, whom they met in circumstances which were not always clean, and on average they spend no more than three years at the school.
12. At the time of our study, the daily *Nouakchott-Info* had repeated a story from an electronic Nigerian newspaper (*Thisdaynews*) on Nigerians arrested in Nigeria and accused of having been trained in a terrorist camp in Mauritania called Oum el Qura. We thus arrived there during a climate of suspicion of questions in general and of researchers in particular. The *mahadra* sued the Mauritanian newspaper, and the matter was eventually settled out of court (*Nouakchott-Info*, July 12, 2004).
13. On Cerno Mansour Baro and his followers in West Africa and Europe, see Soares 2004.
14. *La Tribune*, March 17, 1999.
15. *Le Calame*, October 2, 2001.
16. Numerous articles appeared in the *Globe and Mail* in January and February 2000 and June 2004, and in *La Presse* in March 2001, among other places. See, in particular, Colin Freeze, "Ex-Montrealer 'suffering' in Guantanamo, site says", *Globe and Mail*, June 2, 2004, A9.

Referenser

- Associated Press 2000a. Osama: America's latest punching bag. Story by Kathy Gannon, March 5. <http://www.ap.org>.
- Associated Press 2000b. Afghan camps: training ground for terrorists. Report from Jalalabad, Afghanistan. <http://www.ap.org>.
- Boubrik, R. 1999. *Saints et société en Islam: La confrérie oust saharienne Fadiliyya*. Paris: CNRS.
- Lydon, G. 2004. Inkwells of the Sahara: Reflections on the production of Islamic knowledge in Bilad Shinqit. In *The transmission of learning in Islamic Africa*, ed. S. Reese, 39-71. Leiden: Brill.
- Mauritania, 1991. *Textes élémentaires relatives aux partis politiques et à la liberté de la presse*. July 25, Nouakchott, Imprimerie nationale.
- Monteillet, Vincent. 2002. L'islam, le droit et l'État dans la constitution mauritanienne. *L'Afrique politique* 2002, 69-100. Paris: Karthala.
- National Commission on Terrorist Attacks upon the United States. 2004. Outline of the 9/11 plot. Twelfth public hearing, staff statement 16, http://www.9-11commission.gov/staff_statements/index.htm, accessed March 22, 2006.
- Ould Ahmed Salem, Z. 1996. Retour sur le politique par le bas: De quelques modes populaires d'énonciation du politique en Mauritanie. Ph.D. diss., Institut d'Études Politiques de Lyon.
- Ould Ahmed Salem, Z. 2001-2002. Prêcher dans le désert: L'univers du Cheikh Sidi Yahya et l'évolution de l'islamisme mauritanien, *Islam et sociétés au sud du Sahara* 14-15: 5-40.
- Ould al-Bara, Yahya. 2000. Société et pouvoir: Etude des soucis et préoccupations sociopolitiques des théologiens-légistes mauritaniens (*fuqaha*) à partir de leurs consultations juridiques (*fatawa*) du XVIIe au XXe siècle. Ph.D. diss., Ecole des hautes études en sciences sociales, Paris.
- Ould Cheikh, A. W. 1985. Nomadisme, islam et pouvoir politique dans la société maure précoloniale (XIe-XIXe siècles): Essai sur quelques aspects du tribalisme. Ph.D., diss., Université René Descartes – Paris V.
- Soares, B. F. 2004. An African Muslim saint and his followers in France. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30 (5): 913-27.

Artikeln presenteras i svensk översättning med tillstånd av professor Zekeria Ould Ahmed Salem och förlaget Palgrave Macmillan.

Artikeln har tidigare varit publicerad med titeln "Islam in Mauritania between political expansion and globalization: Elites, institutions, knowledge, and networks" i boken *Islam and Muslim Politics in Africa*, red. Benjamin E. Soares och René Otayek, utgiven av Palgrave Macmillan.

Tidigare artiklar av Zekeria Ould Ahmed Salem finns att läsa i Globalt Perspektiv nr 3 och nr 4 2010.